

Vălul ignoranței: limitări și contraargumente

Discipline umaniste - Filosofie

www.enciclopul.ro

Teoria vălului ignoranței, propusă de John Rawls, este un concept central în filosofia justiției. Aceasta sugerează că legile cele mai echitabile pot fi stabilite dacă indivizii care le concep nu știu nimic despre identitatea lor socială, economică sau personală. Deși ideea are o bază teoretică interesantă, consider că vălul ignoranței nu este o metodă potrivită pentru a stabili legile unei societăți, deoarece ignoră diversitatea umană, contextul istoric și realitățile practice.

O problemă fundamentală a conceptului de văl al ignoranței este presupunerea că indivizii pot elimina complet prejudecățile și influențele personale. Sigmund Freud, de exemplu, a arătat că subconștientul nostru influențează chiar și cele mai raționale decizii. El descrie modul în care pulsunile inconștiente, precum dorințele sau fricile, determină acțiuni aparent obiective și decise pe baza rațiunii. Așadar, chiar și o ascundere a identității sub un văl al ignoranței, subconștientul, determinat de pasiuni, de dorințe, de așteptări sociale. Acest concept al motivației subconștiente este explicat de filosoful nihilist Friedrich Nietzsche, drept „voință de putere”, arată că ființele umane nu acționează doar pentru a-și conserva existența, ci pentru a-și afirma influența și a-și modela mediul. „Voința de putere” nu se referă în mod obligatoriu la dorința de a domina; este un instinct care se corelează cu creativitatea și cu dorința de relevanță. Astfel, în această accepție, individul nu este în mod obligatoriu descurajat de ipoteza repartizării sale într-o categorie discriminată, cât este dornic să își asigure cât mai multe oportunități de a-și afirma puterea. Spre exemplu, în romanul „Împăratul muștelor”, de William Golding, fondarea unei societăți noi nu reușește, deși rolurile sociale ale copiilor nu sunt predefinite și nici experiența nu joacă un rol capital în comportamentul lor politic. Cu toate acestea, violența, masacrul, dezbinarea societății sunt consecința unei adversități între două filosofii ale puterii: democrația și anarhia.

În spatele ideii vălului ignoranței se găsește o ipoteză a omogenității experiențelor umane, neglijând faptul că opinia și atitudinea politică nu sunt determinate exclusiv de statusul socio-cultural curent, dar și de morala personală și de experiențele anterioare. Pentru filosoful Em. Levinas, unicitatea fiecărei persoane provine din relația sa cu alteritatea, identitatea se definește în raport cu experiența a ceea ce este diferit, iar etica provine din recunoașterea și respec-

tarea diferențelor. Omogenizarea experiențelor este, prin urmare, o încălcare a principiilor eticii, iar legea rezultată este, pe cale de consecință imorală. Pe de altă parte, gânditoarea Iris Marion Young critică justiția abstractă, o justiție care eșuează în a se raporta la contextul social al individului. Ea susține că adoptarea unor legi generalizate ale echității și libertății vor conduce, în final, la reinventarea discriminării țintite, astfel încât anumite grupuri nu vor beneficia, cu adevărat, de echitate. Filmul S.F. „Gattaca” exemplifică perfect acest argument. În această societate ipotetică, legea socială promovează egalitatea genetică ca substrat al echității (văzută ca egalitate de șanse), în realitate discriminarea economică și religioasă îmbarcă forme noi, devine o luptă între valizi și invalizi, o contradicție între știință și religie. Vălul ignoranței, prin ignorarea diferențelor naturale și prin suprimarea contextului social, ar putea duce la situații în care legea permite implicit discriminarea.

Un alt punct slab al teoriei vălului ignoranței este indiferența în raport cu valorile sociale și culturale ale societății. Pentru filosoful conservator Edmund Burke, tradiția, cultura și experiența istorică trebuie să fie luate în calcul în reforma treptată a legilor, pentru a se adapta stării societății. Burke recunoaște evoluția continuă a societăților și, prin urmare, este adeptul evoluției gradate a legilor, fără introducerea subită a reglementărilor abstracte. La celălalt pol al gândirii politice, filosoful socialist Karl Marx vede structura societății direct influențată de realitățile sociale istorice și tradiționale. Deși marxismul este o ideologie revoluționară, Marx consideră că schimbarea poate avea loc doar în acord cu experiența socială a celor ce o înfăptuiesc. În acest context, vălul ignoranței riscă să nu țină cont de faptul că legiuitorii au deja o experiență socială formată care le determină pozițiile politice mai mult decât ipotetica lor plasare într-un grup dezavantajat. În literatură, de George Orwell, a ilustrat felul în care manipularea istoriei poate duce la inegalitate, la autoritarism extrem și la distrugerea valorilor statului de drept. Acest exemplu ilustrează pericolele de a ignora experiențele trecutului în procesul de stabilire a legilor, neglijarea experiențelor fiind echivalentă cu riscul de a repeta greșeli ale epocilor trecute.

Principiile stabilite sub vălul ignoranței ar putea fi prea idealiste pentru a fi aplicate în realitate, putând avea un caracter general, raportându-se la principii generale și neavând o abordare pragmatică a posibilelor situații sociale. Spre exemplu, istoricul și filosoful britanic Thomas Hobbes, în lucrarea sa „Leviatanul”, argumentează că natura umană este dominată de egoism și dorința de supraviețuire, în aceste condiții, legile trebuie să fie concepute într-un mod realist, pentru a preveni conflictul și a menține ordinea, nu pentru a impune anumite valori ideatice. În acord cu această viziune pragmatistă, teoreticiană liberalismului Hannah Arendt critică substituirea realității cu modele legislative abstracte, pe care adesea le consideră asociate totalitarismului (ex. războiul culturii, lupta de clasă). Ea avertizează că o astfel de abordare poate duce la alienare și la incapacitatea de a rezolva problemele reale ale societății, riscând în schimb să impună un sistem absurd. Eugène Ionesco ilustrează în opera sa aceste construcții absurde, prin neconcordanța între realitate și măsurile adop-

tate de personaje. Spre exemplu, în „Cântăreata cheală”, curgerea timpului este absurdă (realitatea), dar soții Smith îi ceartă pe soții Martin pentru marea lor întârziere (măsura neconcordantă). Sistemele absurde de clasificare la Ionesco pot fi extrapolate la societăți, atunci când cineva impune societății principii fără ancorare în realitate cu valoare de lege („de la aritmetică, se ajunge la filologie; de la filologie, se ajunge la crimă”), societatea nu este pregătită să le aplice și scopul de asigurare a echității nu este atins.

De asemenea, vălul ignoranței ignoră ideea alinierii dintre reglementare și valoare morală, ceea ce poate duce la soluții universale inadecvate. Filosoful Isaiah Berlin, prin conceptul său de pluralism al valorilor, susține că valorile fundamentale sunt adesea incompatibile și că, prin urmare, nu există un congres capabil să creeze legi imparțiale în acord cu un set universal de valori. Legile create vor putea, cel mult, să se alinieze unei majorități a valorilor și, prin urmare, vor avea un puternic caracter cultural. Filosoful și istoricul ideilor Richard Rorty, un susținător al pragmatismului, vede morala ca pe o convenție contextuală și culturală, neputând fi redusă la principii universale. În opinia sa, diversitatea culturală și morală trebuie respectată în procesul de creare a legilor, adică legile trebuie să fie create din interiorul societății și nu din afara sa.

Deși vălul ignoranței este un experiment teoretic reușit, el prezintă multiple limitări când este aplicat în stabilirea legilor unei societăți reale. Ignoră diversitatea umană, contextul istoric, realitățile practice și complexitatea moral-culturală, ceea ce poate duce la crearea unor legi inadecvate, care, în realitate, permit discriminarea. O metodă mai potrivită ar fi una care ia în considerare aceste elemente pentru a construi un sistem de justiție realist și funcțional.